

та ін. матеріальних носіїв інформації (відеозаписів, теле- і радіопередач, інтерв'ю тощо), в якому відповідно до мети психологічного дослідження виділяють певні змістові одиниці і форми інформації. Метод К.-а. використовується й під час провадження судово-психологічних досліджень (експертиз).

*В. Ю. Шенітько.*

**КОНТРАБАНДА** (італ. *contra* – проти, *bando* – урядова постанова) – переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 201 КК України). КК України містить також ст. 305, яка встановлює відповідальність за К. наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування К. виступає криміналістична характеристика цього виду злочину. Осн. структурними елементами такої характеристики є: а) предмет злочинного посягання; б) спосіб учинення К.; в) типові сліди злочину; г) обстановка вчинення К.; г) особа злочинця.

Криміналістична особливість предмета злочинного посягання полягає в тому, що це слідосприймаючі й слідоутворюючі об'єкти живої та неживої природи, їх якісно-кількісні показники, фізико-хімічні та споживчі властивості,

які індивідуалізують предмет у матеріальному світі, обумовлюють способи вчинення і приховування К. Предмет К. можна умовно поділити на такі групи: 1) предмети, що мають особливу цінність, – культурні цінності; цінні види тварин і рослин; органи та тканини людини тощо; 2) предмети, що є небезпечними для здоров'я людей, – наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, отруйні, сильнодіючі речовини, фальсифіковані ліки; 3) предмети, що становлять загрозу особистій та громадській безпеці, – вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси до неї; небезпечні відходи, мікробіологічні агенти; 4) предмети, що загрожують суспільній моральності, – твори, що пропагують насильство, жорстокість, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію; порнографічні предмети; 5) предмети, що загрожують недоторканності особистого життя людини, – спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Названі предмети – це речі майнового характеру, як правило, обмежені або виключені із вільного цивільного обігу і становлять підвищену безпеку або особливу цінність. У сучасних умовах «асортимент» предмета К. надзвичайно різноманітний і час від часу змінюється залежно від потреб окремих груп населення. Ці потреби детерміновані соціально-економічною обстановкою в країні та соціальними і психологічними властивостями громадян, які в ній мешкають. Поряд зі зростанням окремих видів К. простежуються її якісні зміни: контрабандною діяльністю займаються організовані злочинні групи

зі стійкими міжнародними зв'язками. Щодо К. наркотичних засобів, то спостерігається перехід від об'ємних (макова соломка) до менш об'ємних і «важких» наркотиків – опій, екстракт макової соломки, кокаїн тощо. Частіше трапляються випадки переміщення синтетичних наркотиків, прекурсорів. Останнім часом спостерігається збільшення К. вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин.

Типовими способами вчинення К. є: а) переміщення поза митним контролем; б) переміщення шляхом приховування від митного контролю. Переміщення поза митним контролем передбачає ввезення або вивезення товарів та ін. предметів через митний кордон України поза визначеними митними органами України місцями (митниці, митні пости) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. Найчастіше здійснюється шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. Рідше на практиці трапляються переміщення К. шляхом обходу місць митного контролю пішоходами. Приховування від митного контролю предмета К. являє собою будь-який спосіб утаювання, що ускладнює їх виявлення: із використанням тайників або ін. засобів «фізичного приховування», які утруднюють візуальне виявлення К.; шляхом надання одним предметам вигляду ін.; шляхом подання митному органу як підстави для переміщення предметів підроблених документів або таких, що одержані незаконним шляхом, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення ін. предметів.

«Слідова картина» при переміщенні К. поза митним контролем передбачає наявність різних матеріальних слідів ТЗ: сліди ковзання, гальмування і пробуксовки коліс, утворені в результаті руху транспорту. При використанні тайників та ін. засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предметів К., привертають увагу такі сліди, як: а) дефекти швів, сполучених частин покриття підлоги кузова (фургона) автомобіля, металевої та пластмасової апаратури різних вузлів ТЗ; б) сліди на поверхні попільничок; в) сліди свердління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації; г) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах ТЗ. При вчиненні К. шляхом фальсифікації митних та ін. документів найбільш поширеними є: сліди підроблення митних документів шляхом підчистки, дописки, травлення, заміни частин документів; сліди підробки відтисків печаток і штампів.

Найбільш характерним місцем вчинення К. є зона митного контролю: приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядова площадка автомобілів, борт морського чи річкового судна, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, оглядові бокси, а також місця нелегального переходу державного кордону та ін. Вибір часу вчинення злочину зумовлений певними закономірностями. Злочинці, як правило, намагаються обрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю в цей період часу та меншою увагою працівників митниці. Найчастіше К. скоюється вночі, рідше вдень. Інколи планується вчинення К. у вихідні, святкові чи пе-

редсвяткові дні або ж у погану погоду. К. належить до розряду «чоловічих злочинів», оскільки переважна їх кількість скоюється чоловіками. Останнім часом простежується зростання кількості осіб жіночої статі, які скоїли К. Характерною є «спеціалізація» контрабандистів за статевою належністю. За принципом громадянства засуджені за К. здебільшого громадяни України та країн СНД. Характерними є факти вчинення К. іноземними громадянами, які навчаються у вищих навчальних закладах України.

Слідчі ситуації, що виникають на початку розслідування: 1) є ознаки – достатні дані про вчинення К., відома особа, яка її вчинила; 2) є ознаки про вчинену К., але особа, яка її вчинила, невідома; 3) є ознаки К. і відомості про злочинця, але останній зник із місця події. Значні труднощі при розслідуванні К. викликають випадки затримання контрабандиста безпосередньо на митному кордоні, коли особа, незважаючи на наявність доказів, заперечує сам факт учинення К. і заявляє, що предмет К. їй не належить. Це складна конфліктна ситуація, в якій інформаційна невизначеність і суперечності у фактах вимагають правильного і кваліфікованого проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, НСРД та відповідних тактичних операцій. Особливого значення в таких ситуаціях набувають слідчий огляд та фіксація виявленого предмета К., а також предметів, вилучених при обшуку особи та затриманні підозрюваного. У разі потреби до огляду варто залучати спеціаліста-криміналіста, який допоможе встановити сліди, залишені контрабандистом, і довести причетність останнього до злочину. Варто

старанно оглянути пакувальний матеріал предметів К., звернути увагу на саморобні упаковки з паперу, газет, оскільки їх частини можуть бути виявлені в результаті наступних обшуків контрабандиста. Необхідно детально описувати пакувальний матеріал за наявності на ньому рукописних позначок, текстів, цифр, що надалі може послужити предметом криміналістичної експертизи.

Успіх розслідування К. визначається своєчасністю й правильністю висування і перевірки слідчих версій. Висуваються слідчі версії про: способи, місця вчинення К.; осіб, які вчинили цей злочин; місця придбання, збереження, переміщення, збуту предмета К. тощо. Висуваються також версії щодо особи злочинця: а) особа належить до обслуговуючого персоналу ТЗ (провідники, машиністи, бортпровідниці та ін.); б) особа є неповнолітньою; в) К. вчинена жінкою; г) особа перебуває серед пасажирів купе, вагона, автобуса тощо; ґ) К. вчинена однією особою або групою осіб та ін. У ситуації, коли має місце вчинення К., злочинець відомий, але зник з місця події, поряд із загальними версіями про подію К. та її найважливіші обставини, висуваються розшукові версії: 1) злочинець переховується у своїх родичів, друзів, знайомих; 2) розшукуваний залишився на легальному становищі або перейшов на нелегальне; 3) злочинець виїхав за кордон тощо.

Ефективність розслідування К. значною мірою залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та тактичних операцій. При розслідуванні цієї

категорії злочинів найбільш характерними слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події, огляд предметів К., допит підозрюваного і свідків, одночасний допит раніше допитаних осіб, обшук, освідування, пред'явлення для впізнання, а також призначення необхідних судових експертиз. Судові експертизи у процесі розслідування К. призначаються в різному поєднанні залежно від особливостей предмета посягання, способів учинення і приховування злочину. Найчастіше проводяться такі судові експертизи: судово-товарознавча, судово-мистецтвознавча, судово-хімічна, криміналістичні експертизи (технічна експертиза документів, почеркознавча, дактилоскопічна, трасологічна) та ін.

*Лит.:* Богданович А. А., Гармаев Ю. П., Диканова Т. А. Расследование контрабанды. М., 1999; Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Х., 2003; Харатишвили А. Г. Выявление и расследование контрабанды наркотиков на первоначальном этапе. М., 2009; Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / за ред. В. Ю. Шепітька. Х., 2010.

*В. М. Шевчук.*

**КОНТРАБАНДА БЕЗГÓСПНА** – різновид контрабанди, який має місце при виявленні предметів контрабанди та розслідуванні у ситуаціях, коли не встановлено власника контрабанди. Для таких ситуацій є характерним високий ступінь інформаційної невизначеності, відсутність даних про особу, а коло ін. джерел для розшуку злочинця вкрай

обмежене. У таких ситуаціях дана інформація вноситься до ЄРДР і розпочинається кримінальне провадження про контрабанду за фактом її виявлення. Головними завданнями в наявній ситуації є встановлення особи злочинця, її розшук, затримання й викриття. Діяльність органів досудового розслідування спрямована на виявлення й систематизацію максимальної кількості доказової й орієнтовної інформації, що характеризує особу, яка вчинила контрабанду, і злочинний характер події. Особливо важливого значення набуває використання даних, що містяться у криміналістичній характеристиці контрабанди: а) про предмет посягання, його індивідуальні особливості, кількісно-якісні характеристики, які можуть вказувати на вікові, фахові та ін. особливості злочинців; б) про спосіб учинення контрабанди та приховування слідів злочину, що звужує коло осіб, серед яких необхідно шукати злочинця; в) про залишені сліди на місці злочину, що можуть характеризувати стать, вік, психологічні риси, фізичну силу злочинця, його фахові навички та вміння, чисельність осіб, які брали участь у вчиненні контрабанди; г) про типові риси особи контрабандиста.

Успіх розслідування К. б. значною мірою залежить від таких чинників, як: а) висококваліфіковане проведення огляду місця події, включаючи огляд предметів контрабанди та місць їх приховування; б) допит свідків-очевидців, а за їх відсутності дії органів досудового розслідування та співробітників оперативних підрозділів мають бути спрямовані на їх виявлення; в) залучення спеціалістів кінологічної служби орга-

УДК 340(477)(031)  
ББК 67(4УКР)я2  
В27

Редакційна колегія 20-го тому:

**В. Ю. Шепітько (голова),**  
**В. А. Журавель (заступник голови),**  
**В. О. Коновалова, В. В. Тіщенко,**  
**В. М. Шевчук, Б. В. Щур**

**В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .**

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2018. — 952 с. : іл.

ISBN 978-966-937-250-5

Видання є систематизованим зведенням про поняття, категорії, теорії та вчення криміналістики, судової експертизи та юридичної психології, їх окремі засоби, прийоми, методи та рекомендації. Розглядається теоретико-методологічне підґрунтя наукових концепцій та практика реалізації криміналістичних, психологічних та експертних методів, методик і технологій. Наводяться відомості про наукові та інші видання з криміналістики, судової експертизи та юридичної психології. Надаються довідкові дані про відомих українських та зарубіжних учених.

Розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, співробітників органів кримінальної юстиції, судових експертів, судових психологів, а також усіх, хто цікавиться проблемами криміналістики, судової експертизи та юридичної психології.

**УДК 340(477)(031)**  
**ББК 67(4УКР)я2**

ISBN 978-966-937-250-5 (т. 20)  
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2018  
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького  
НАН України, 2018  
© Національний юридичний університет імені Яро-  
слава Мудрого, 2018  
© Видавництво «Право», 2018